

ANTONI J. COLOM CAÑELLAS
Facultat d'Educació de la UIB

250 ANYS DEL NAIXEMENT
DE JOHANN H. PESTALOZZI

Mallorca i l'origen del Pestalozzianisme

Referir-se a la qüestió que enllaça l'obra del gran pedagog europeu —suís de naixement— Joan Enric Pestalozzi amb Mallorca és plantejar una curiositat històrica que es mou, si més no, entre la casualitat, l'atzar i la confluència d'una sèrie de variables que tot plegat aconseguiran que l'obra de tan eminent autor sia coneguda a Mallorca gairebé al mateix temps que a qualsevol indret europeu. D'altra banda, aquest mateix cúmul de circumstàncies pot fer possible la transformació del model que fins ara ha explicat la implantació a Espanya del Pestalozzianisme.

Perquè el lector entengui la nostra primera afirmació caldrà recordar algunes de les fites intel·lectuals i vitals de Pestalozzi, com també el moment en el qual es desenvolupen a Espanya les primeres experiències sobre el seu mètode escolar. Pel que fa al primer aspecte —i exceptuant algunes vel·leïtats juvenils—¹ val a dir que Pestalozzi (1746-1827) iniciarà de bon de veres la seva experiència educativa el 1798, al poble de Stanz, si bé per problemes amb el caràcter conservador i d'altres que sorgiren a causa de la majoria catòlica de l'esmentada població, va haver de deixar l'any següent la seva tasca acabada d'iniciar. Fins en aquest moment Pestalozzi era més conegut per l'obra escrita que no pas per la pràctica educativa, la qual començarà ja sense problemes de cap tipus a Burgdorf (1799-1804) i definitivament a Yverdon (1804-1825). Hem de dir, a més, que la seva obra pedagògica més important —*Wie Gertrud ihre kinder lehrt* ('Com educa Gertrudis els seus fills')— es publicà en alemany el mes d'octubre de 1801.²

Doncs bé, per tal que el lector pugui adonar-se del paper primigeni que Pestalozzi va jugar pel que fa a l'educació mallorquina, podem confirmar que ja el podem relacionar amb l'illa l'any de 1802, amb la qual cosa Mallorca es trobaria al front de la introducció del pestalozzianisme a Espanya. De tota manera, aquesta fita mereix una sèrie de consideracions i matisacions que intentarem esbrinar tot seguit.

El punt on fonamentam la nostra opinió es troba en una frase que el prevere solleric Josep Rullan deixà es-

crita a la història que publicà sobre la seva ciutat natal,³ en tal ocasió, i quan es refereix a un altre solleric —el bisbe Nadal—,⁴ diu que a causa de la seva experiència prop de la diplomàcia espanyola⁵ podia haver tingut coneixement sobre el mètode Pestalozzi, ja que sembla, d'altra banda, que està ben demostrat que la diplomàcia espanyola no fou aliena a la introducció de les idees del pedagog suís.⁶ Com dèiem, Rullan, a la seva obra abans esmentada, afirma del bisbe Nadal, tot referint-se a Pestalozzi: «*cuya planta deseaba con tanto ardor aclimatar entre sus compatriotas para saborear sus ricos frutos, mucho antes de que fuera conocida en España*».⁷ Òbviament aquí els seus compatriotes són els sollerics i vet aquí que a l'arxiu municipal de Sóller trobam una sèrie de documents que relacionen el bisbe Nadal amb unes escoles per ell patrocinades, si bé cap document concreta res referit a la utilització del mètode Pestalozzi.

Per tant, tenim, d'una banda, una afirmació no contrastada documentalment que ens parla de la intenció del bisbe Nadal d'introduir el mètode Pestalozzi a Sóller i, d'altra, el fet documentat que el bisbe Nadal atorgà un pla per a l'escola de primeres lletres de Sóller. O sia, tot concorda excepte que no sabem si a l'esmentada escola s'aplicà el mètode Pestalozzi. De tota manera, una anàlisi acurada de les fonts que presentarem complica encara més la qüestió, tal com evidenciaré a continuació.

En primer lloc cal dir que a l'arxiu municipal de Sóller trobam un document signat el 22 d'agost de 1802⁸ que es refereix a un pla d'una escola de primeres lletres que és dirigit, o si es vol orientat, pel bisbe Nadal. En aquest document, que no és sinó un acord pres pel plenari de l'Ajuntament, trobam el nom del mestre que s'ha de fer càrrec de l'escola, el senyor Vicente Almodóvar, vell conegut de la nostra recerca històrico-educativa,⁹ al qual, diu, s'aplicaran les seixanta lliures que corresponen al mestre de primeres lletres, tot especificant la quantitat que han de pagar els alumnes de la primera i segona classe. D'aquest estricte escrit podem treure, almanco per als nostres interessos, els aspectes següents: en primer lloc, la participació del bisbe Nadal; en segon

lloc, la paraula «pla», que ens fa discriminar aquest projecte d'uns altres, o si es vol, del que era comú a l'època, ja que se singularitza aquesta escola de primeres lletres mitjançant el concepte de «pla» que, a més, és dirigit pel bisbe Nadal. Per tant, caldria esperar que aquest pla es distingís del que era comú a qualsevol escola, ja que, si no fos així, no trobaríem cap sentit a la preocupació escolar del bisbe Nadal envers el seu poble.

D'una altra banda, també es desprèn que aquest pla no s'aplica a una nova escola, sinó que s'introdueix a l'escola de primeres lletres ja existent a la vila de Sóller, puix que, com hem vist, es destinen els diners de l'escola (seixanta lliures) al mestre que es farà càrrec d'aquest pla dirigit pel bisbe Nadal. Si no fos tal com diem, des d'aquest moment, l'escola de primeres lletres que funcionava a Sóller hauria deixat d'existir, ja que hauria quedat sense dotació econòmica. Sabem també el nom del mestre —el senyor Almodóvar— que sembla que és aconsellat pel bisbe mateix, ja que fins i tot se'ns diu que adjunta una mostra de lletra per tal que el seu nomenament sia aprovat per l'Ajuntament. També, i això és important, es demana a l'Ajuntament solleric que nomeni «un zelador». Tornarem a insistir sobre aquest punt més àmpliament.

Tenim un altre document¹⁰ que ens confirma el funcionament de l'esmentada escola de primeres lletres, ja que en aquesta ocasió es revoca el fet de pagar al senyor Almodóvar les seixanta lliures a les quals abans havíem fet referència. Ara, aquesta suma econòmica serà repartida en parts iguals entre el mateix mestre Almodóvar i el prevere Damià Alcover, mestre de solfa i també de primeres lletres, la qual cosa ens fa intuir la participació docent d'aquesta persona a l'esmentada escola, com també que s'hi feien classes de música. També sabem que mossèn Alcover ja ensenyava música a l'escola de gramàtica que des d'anys enrera existia a Sóller.¹¹ D'una altra banda, cal dir que el mestre Vicenç Almodóvar restà a Sóller fins a l'octubre de 1808, quan a petició pròpia deixà el càrrec de mestre de primeres lletres, i va ser substituït pel prevere mossèn Sebastià Deyá, també amb un sou de trenta lliures.¹² Aquestes dades ens confirmen la continuïtat en el temps i, per tant, l'existència de l'escola a la qual el bisbe Nadal adreçà el 1802 un pla específic de funcionament, ja que l'esmentat Deyá encara era mestre de primeres lletres els primers anys de la dècada dels trenta.¹³ Al mateix temps ens confirma la nostra opinió centrada en el fet que no es tractava d'una escola nova, sinó que allò que va pretendre el bisbe Nadal fou innovar l'escola municipal de primeres lletres que ja existia a la seva vila nadiua.

I què sabem d'aquest pla al qual ens hem referit contínuament? Podem dir que comptam amb una còpia de l'època del pla que el bisbe Nadal va adreçar a l'ajuntament de Sóller per tal d'innovar l'escola de primeres lletres.¹⁴ Aquest pla, tal com hem dit des d'un principi, no esmenta el mètode Pestalozzi però aporta uns detalls

Foto: Lorenzo (Arxiu Diario de Mallorca)

que almanco el podrien apropar de forma significativa a la pràctica que de l'obra del pedagog suís es feia a Espanya. Intentaré explicar i aclarir aquesta afirmació.

Per exemple, dona un gran protagonisme al zelador de l'escola, figura que ens recorda la comissió de govern de l'Institut Pestalozziano de Madrid, ja que pot entrar a classe quan vulgui, observar el que s'hi fa i, com diu el document esmentat, també pot «examinar a los alumnos y observar al maestro su metodo y gobierno»,¹⁵ la qual cosa ens duu a considerar que les seves funcions eren gairebé semblants a les dels membres de la comissió de govern de l'institut madrileny, ja que, segons els articles 2 a 6, el paper de l'anomenat zelador és realment determinant, tal com ocorria també a Madrid amb els membres de l'esmentada comissió. Així mateix, també es donarà a l'escoleta de Sóller el registre de les activitats i tasques que va desenvolupant cada alumne (punt 9 del pla), si bé aquí aquesta feina serà encarregada al mestre, mentre que a la institució de Madrid eren els membres de la comissió de govern els que duïen els fulls de registre de cada un dels alumnes. Obviament, en el cas de Sóller, es tractava d'una escola de primeres lletres i no d'una institució modèlica com la de Madrid, destinada de qualche manera a la formació de futurs mestres; per tant, cal tenir en compte que hem anat comparant un centre d'altres pretensions amb una escola de poble, el programa d'estudis de la qual se centrava sols en la lectura, escriptura, aritmètica —que es farien obligatòriament en castellà— i en el catecisme (punt 11), que posava especial èmfasi en la preparació per a la primera comunió (punt 14).

De tota manera hi ha una altra qüestió que crec que és d'importància cabdal, i és el tractament que es fa dels al·lots, ja que trobam unes consideracions psicològicis-

tes gens habituals a l'època, que a la vegada ens fan sospitar, si més no, un apropament al pensament pestalozzià; així, al punt 15 i tot referint-se al mestre i al zelador, es fan les afirmacions i recomanacions següents: *«para adelantar en los muchachos en la virtud y instrucción que son el fin de su instituto: gobernarse siempre por la prudencia, haciéndose cargo de la edad, genio inclinación y talento de estos: y teniendo siempre presente que deben ser unas madres tiernas para formar su espíritu y no unos tiranos para la destrucción de su cuerpo»*. O sia, que podem destacar un gran sentit moral de l'educació, un respecte a l'edat i forma d'esser de l'infant que no són propis ni de l'època ni d'una escola de poble, i encara més d'un poble aïllat geogràficament parlant; tampoc és lògica la menció de la mare considerada com a model determinant per al mestre, aspecte aquest indubtablement pestalozzià.

A l'article o punt del pla següent (núm. 16) es torna a insistir en aquestes característiques de caire psicològic referides als infants, ja que igual que a la institució madrilenya ja esmentada, es prohibeixen els càstigs corporals, com també qualsevol altre que *«excedan la edad y fuerzas de los muchachos»*. Així mateix es prefereix la humiliació perquè pot repercutir en el foment dels estímuls. Si comparam ara aquests aspectes amb els seus homònims de l'Instituto Pestalozziano de Madrid veurem que en aquest centre es preferia com a càstig la vergonya, o sia, fer avergonyir els alumnes de les seves accions; a més, de la lectura dels seus reglaments i escrits es desprèn també la utilitat dels estímuls per tal que la tasca educativa fos a voluntat dels alumnes mateixos i mai duta a terme per la força.¹⁶

O sia, no s'esmenta Pestalozzi, però tenim un poble a Mallorca —Sóller— al qual, l'any 1802, el bisbe Nadal dedica una sèrie d'orientacions per tal que siguin aplicades a la seva escola de primeres lletres. I en aquestes orientacions trobam que ens parla, en primer lloc, d'un «pla» per a l'escola, la qual cosa és evidentment una excepció a l'època, ja que, si no es volgués modificar el funcionament normal de l'esmentada escoleta, mai no es parlaria d'un pla, que sempre, i més en aquells moments, implicaria quelcom d'excepcional. A més, ens trobam amb la figura del zelador i amb un sentit psicològic dels alumnes que en absolut hem trobat a cap altre document pedagògic a l'illa fins molts anys després, i fins i tot dècades després. Per últim, ens topam amb una política de càstigs semblant, per no dir idèntica, a la d'altres institucions pestalozzianes i amb la figura de la mare com a model pedagògic a complimentar.

Considera el lector que són massa casualitats?¹⁷ Doncs encara n'hi ha més, ja que ens trobam amb una escola de primeres lletres subdividida en dos graus o «classes», ja que, segons el document de 1802, esmentat a la nota número 8 del present article, es dona a conèixer la diferent quantitat en lliures que pagaran els alumnes si van a la primera o segona classe. D'altra banda

hem vist al llarg dels anys com gairebé sempre es parla de dos mestres per a l'esmentada escola. Doncs bé, aquesta mena de graduació de l'ensenyament a l'època és absolutament excepcional i inèdita, al mateix temps que és pròpia del mètode Pestalozzi, ja que serà el primer autor que defensarà aquesta mena d'organització de les escoles a Europa. Amb aquest detall difícilment podem escapar de la influència pestalozziana a Sóller.

D'altra banda, la influència del bisbe Nadal a la seva terra nadiua es deixà sentir sovint i no sols pel que fa a les qüestions educatives,¹⁸ si bé aquestes no solament es reiteraran sinó que s'aniran ampliant. Dic això perquè també l'escola de gramàtica que funcionava a Sóller, almanco des del segle XVI, també comptarà amb un pla d'escoles orientat pel bisbe Nadal. Així, hem trobat l'original d'aquest pla signat el 18 d'agost de 1814¹⁹ en el qual queda ben manifestat, tot referint-se als onze punts de què consta que *«Estos capitulos siendo del agrado del Rvdm Sr. Obispo y los que tenga por conveniente añadir el mismo Sr. Obispo de vera observar y cumplir el maestro de Gramatica de Sóller, de todo lo cual doy fee»*. Aquest nou pla al qual ens referim, si bé de forma molt més breu, puix que ja s'escapa dels nostres límits temporals, torna a contemplar la figura del zelador amb funcions idèntiques a les que ja hem plantejat per a l'escola de primeres lletres; també evidencia les mateixes opinions respecte als càstigs i en tot cas destaca el punt 8, en el qual l'Ajuntament es compromet a proporcionar qualsevol llibre o material que el mestre consideri convenient *«para que la instrucción sea más crítica y sólida»*. En definitiva, es tracta d'un pla inspirat en el més antic de l'escola de primeres lletres i és, en tot cas, menys extens.

A manera de conclusió

No tenim cap constància documental de la implantació del mètode Pestalozzi a Sóller el 1802. Des d'aquesta perspectiva no hi ha cap dubte que la primera experiència pestalozziana a Espanya es desenvolupà a Tarragona a partir de l'any 1803, de mans del militar suís Woitel, que després seria el director de l'Instituto Pestalozziano de Madrid quan s'inagurà a la fi de 1806.

Sobre la qüestió que ens preocupa sols tenim l'afirmació d'un historiador local —mossèn Josep Rullan— que relaciona el bisbe Nadal amb la implantació del pestalozzianisme a Sóller. La documentació que hem trobat i que pot incidir per aclarir aquesta conjunció anomena el bisbe Nadal en relació tant amb l'escola de primeres lletres de Sóller (1802) com en relació amb l'escola de gramàtica (1814) de la mateixa població. O sia, es pot confirmar la relació del bisbe Nadal amb les escoles de Sóller, però no amb el mètode en concret propi de Pestalozzi. També sabem que, en contra del que es podia pensar, el bisbe Nadal no va crear cap escola, sinó que va intentar corregir, innovar i incidir sobre

Foto: Arxiu ICE

l'escola de primeres lletres del seu poble, escola que tingué òbviament una continuïtat en el temps.

Ara bé, una anàlisi més acurada de les fonts trobades ens fan sospitar quelcom de pestalozzià a l'escola de primeres lletres de Sóller. En concret els aspectes següents:

- La paraula «*plan*», que s'aplica a un intent sense cap dubte renovador d'una escola existent a Sóller i que no era d'utilització corrent a l'època si no era que es volgués incidir en un sistema realment nou. Al mateix temps, la paraula «*plan*» volia donar una certa idea d'unitat de l'acció escolar i, en aquest sentit, Pestalozzi és el primer autor que és efectivament lloat perquè aconsegueix fer un mètode o pla d'educació unitari, global i complet (educació integral).

- La presència d'un zelador amb unes atribucions semblants a les dels membres de la junta de govern de l'experiència pestalozziana de Madrid.

- Un sentit de la disciplina també semblant a la mateixa experiència madrilenya.

- Una concepció del nen psicologicista, absolutament inèdita a Mallorca i gairebé a l'època, i que és iniciada a Europa per Pestalozzi, tot seguint l'*Emili* de J. J. Rousseau.

- Un intent de graduació de l'ensenyament en dos graus, detall aquest radicalment pestalozzià.

- L'esment de la mare com a model educador per al mestre, element absolutament original de Pestalozzi.

Des d'una postura realment negativista podríem encara criticar algunes d'aquestes evidències, però realment, des d'una perspectiva pestalozziana, les tres darreres difícilment accepten cap tipus de crítica. Per tant,

podem concloure que l'escola de primeres lletres de Sóller no va ésser aliena a un cert esperit pestalozzià si bé no s'aplicà mai el mètode de forma sistemàtica.

Quina explicació trobam a aquest fet? Intentaré aportar-ne una.

Començant per l'afirmació de l'historiador Rullan val a dir que pot tenir gran part de raó, ja que ell tampoc afirma radicalment l'aplicació de Pestalozzi a Sóller, i òbviament, n'estic segur, mai va trobar cap document que li confirmés aquest fet. La seva frase esmentada al principi d'aquest treball es fonamenta i troba la raó d'ésser en la coneixença que Rullan, d'una banda, tenia del bisbe Nadal, ja que efectivament fou destinat als serveis de traducció de la Cancelleria, i en la que, d'altra banda, tenia de la Pedagogia. En efecte, el senyor Josep Rullan i Mir (1829-1912) fou mestre per oposició d'Establiments, als afores de Ciutat, on se'ns confirma que dugué a terme un ensenyament realment intuïtiu i, per tant, proper al pestalozzianisme; ocupà la seva plaça des de 1860 fins a 1887, any en el qual es va haver de jubilar per malaltia.²⁰ A més, cal dir que Rullan publicà a les pàgines d'*El Magisterio Balear*, encara al segle XIX, diversos articles sobre la història de l'educació a Sóller, per la qual cosa s'ha de considerar ara per ara com el primer historiador de l'educació a casa nostra. O sia, Rullan tenia coneixença respecte al bisbe Nadal i respecte a l'evolució de l'educació; alshores la seva afirmació no anava gens mal encaminada. Rullan va intuir pestalozzianisme en els plans de reforma escolar que impulsà Bernat Nadal, tal com també n'hem intuït en aquesta ocasió.

Òbviament, el bisbe Nadal no parla de Pestalozzi en les seves orientacions perquè tanmateix no comptava ni amb mestres acuradament formats, ni amb textos, ni amb material que facilités la implantació d'aquest mètode, però sí creiem que impulsà un pla de reformes que estava inspirat en Pestalozzi en la justa mesura de la seva possible aplicabilitat en un indret escolar com era aleshores una escola de primeres lletres de poble. A més, quin altre pla innovador podia aportar el bisbe Nadal el 1802?

Dic, per tant, que hi ha un pestalozzianisme implícit a l'escola de Sóller per mor del bisbe Nadal, si bé no podem parlar d'aplicació metodològica. De tota manera, creiem que amb tot el que hem anat evidenciant, es romp el model que fins ara es tenia de l'aplicació i introducció del pestalozzianisme a Espanya, ja que del que podiem entendre i anomenar «model d'aplicació global», que era el que fins ara explicava la coneixença de Pestalozzi a Espanya (cas de Tarragona o de Madrid), hem de passar, potser a partir d'aquí, a parlar d'un model de transició, o possibilista, previ al de l'aplicació «total» o general del mètode. Seria, doncs, una etapa prèvia que aportaria ja un coneixement teòric del pestalozzianisme i del seu sistema (cas del bisbe Nadal) i una aplicació dels seus elements més fàcils o, si més no, del seu esperit educatiu i no tant metodològic, per mor dels condicionaments i mancances de les nostres escoles i dels nostres mestres. Podem parlar, en definitiva, d'un pestalozzianisme possibilista que va existir abans del pestalozzianisme real. El cas de Sóller i del bisbe Nadal crec que il·lustra força la nostra tesi.

NOTES

(1) Pestalozzi inicià la seva primera experiència pedagògica el 1774 al costat de Birr (a prop de Berna) en una granja de la seva propietat i que anomenà Neuho, o sia, 'granja nova'; de tota manera fracassà en aquest primer intent, ja que el 1779 es va veure amb la necessitat de clausurar la seva aventura educativa. Des d'aleshores i fins el 1798 es va dedicar a escriure —fonamentalment literatura didàctica— però sense activitat educativa de cap tipus.

(2) Per ampliar aquestes dades referides a la seva trajectòria vital recomanem les primeres 118 pàgines del llibre de PINLOCHE, A.: *Pestalozzi and the foundation of the modern elementary school*, William Heinemann, London, 1902. Hi ha una nova edició de 1915 que és la que he utilitzat.

(3) Vegeu RULLAN, J.: *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*, publicada a la impremta de Guasp i Vicens, Palma, 1875.

(4) El bisbe Bernat Nadal i Crespi va néixer a Sóller el 1745 i fou bisbe de Mallorca a partir de 1795. Del seu tarannà liberal n'és bona mostra el fet que representés les Balears a les Corts de Cadis, i que fins i tot el 1811 fos nomenat president de l'esmentat organisme.

(5) El bisbe Nadal, pel fet que dominava les llengües europees més importants, ocupà el càrrec d'oficial segon de la Real Secretaria de la Interpretación de Lenguas, entre 1782 i 1795, institució aquesta que podem considerar integrada en el si de la Cancelleria. Sobre el bisbe Nadal es pot consultar PUIGSERVER LLULL, G.: *Biografía del Ilustrísimo y Reverendísimo Señor Don Bernardo Nadal y Crespi*, Imp. de Juan Colomar, Palma, 1864.

(6) Sobre el paper de la diplomàcia espanyola en la introducció del mètode de Pestalozzi cal indubtablement consultar l'esplèndida aportació de B. SUREDA: «Los inicios de la difusión del método de Pestalozzi en España». El paper de los diplomáticos españoles en Suiza y la prensa periódica», pàg. 35 a 62 d'*Historia de la Educación. Revista interuniversitaria*, núm. 4, Ediciones Universidad de Salamanca, gener-desembre, 1985.

(7) Vegeu RULLAN, J.: *Historia de Sóller en sus relaciones con la general de Mallorca*, Opusc. Cit., pàg. 723, volum primer.

(8) Ens referim a «Plan de una escuela de primeras letras dirigido por el Ilmo y Rmo Sr. Bernardo Nadal...», manuscrit que forma part del llibre d'actes dels anys 1792-1810 de l'Ajuntament de Sóller (núm. 19 del seu arxiu) i que ocupa en concret els folis 347, 348 i 349.

(9) En relació amb el mestre Almodóvar vegeu COLOM, A. J.: «Notes per un estudi dels mètodes d'ensenyança a les escoles de primeres lletres de Ciutat de Mallorca», pàg. 304 i 305 de *Lluc*, núm. 665, Palma, desembre de 1976. També del mateix autor: «Las escuelas de primeras letras (Palma, 1800-1850). Aproximación a sus métodos de enseñanza», pàg. 293 a 300 de *Perspectivas Pedagógicas*, núm. 39, Barcelona, 1977. Més recentment cal consultar COLOM, A. J.: *Assaig d'història de l'educació a la Mallorca contemporània*, Universitat de les Illes Balears, Palma, 1991.

(10) Vegeu «Acuerdo de 23 de noviembre de 1803». Manuscrit que pertany al llibre núm. 19 de l'arxiu de l'Ajuntament de Sóller i que conté les actes corresponents als anys 1792-1810, foli núm. 383.

(11) Fonamentat aquesta dada en la lectura del foli núm. 252 de 20 de gener de 1800 del llibre 19 esmentat més amunt.

(12) Vegeu per aquesta nova notícia el llibre 19 de l'arxiu municipal de Sóller, que guarda les actes manuscrites de l'Ajuntament des de 1792 a 1810. En concret aquestes resolucions es poden trobar als folis núm. 480 i 481.

(13) Vegeu l'acord de 9 de novembre de 1913 al foli núm. 609 del llibre d'actes de l'Ajuntament de Sóller corresponent als anys 1811-1820, que figura al seu arxiu municipal amb el núm. 20. Manuscrit. L'acord esmentat fa referència a l'augment de sou en vint lliures (en total cobraria ara cinquanta lliures) que l'ajuntament aprova a favor del mestre mossèn Deyá, a causa, bàsicament, de la gran quantitat d'alumnes que assisteixen a la seva escola, la qual cosa ens dona a entendre que funcionava bé. Creiem, d'altra banda, que el mestre Sebastià Deyá ocupà el seu càrrec fins que va morir, el dia 10 de juny de 1833, ja que a l'acord de l'Ajuntament de Sóller de dia 13 de juny, foli núm. 135 del llibre núm. 22 de l'arxiu municipal que comprèn les actes entre 1826 i 1836 (manuscrit) es pot llegir el següent: «Por haber fallecido el día diez del actual D. Sebastian Deya pbro. maestro que fue de primeras letras de esta Villa y en puntual cumplimiento a lo prevenido [...] se nombra interinamente a D. Francisco Pastor pbro.»

(14) Vegeu el manuscrit de l'esmentat pla d'escoles, sense data i amb la confirmació que és una còpia, al llibre 3132 de l'arxiu municipal de Sóller. Són tres folis sense numerar.

(15) Vegeu *ibidem*, foli núm. 1, punt segon del pla.

(16) He fonamentat les característiques pedagògiques del Real Instituto Pestalozziano de Madrid en l'estudi que sobre la seva organització i pedagogia desenvolupa B. SUREDA a la seva tesi doctoral *Del pestalozzianismo al movimiento normalista. Los métodos educativos en el tránsito del antiguo al nuevo régimen en España (1803-1839)*, Universitat de Barcelona, abril de 1982. Inèdita.

(17) Cal que el lector tingui present que nosaltres hem anat comparant aspectes d'una escola de poble de primeres lletres a l'inici del segle XIX amb una institució reial, la més important d'Espanya no sols de l'època sinó de gairebé a terç del segle XIX. En efecte, el Real Instituto Pestalozziano de Madrid fou una fundació del primer ministre Manuel Godoy, que va tenir com a objectiu la formació de mestres segons el mètode de Pestalozzi per tal d'anar implantant el seu sistema educatiu arreu del regne. Per tant, no són de principi comparables ni en magnitud ni en intencions ambdós centres; de tota manera, les semblances que hem trobat consider que tenen més valor per aquest mateix motiu. Sobre el Real Instituto Pestalozziano de Madrid, es pot consultar CAPITÁN DÍAZ, A.: *Historia de la educación en España*, tom I, edit. Dykinson, Madrid, 1994; i SUREDA, B.: «Reformas de Godoy. El Real Instituto Pestalozziano», pàg. 31 a 41 de *Historia de la educación en España y América. La educación en la España contemporánea (1789-1975)*, Fundación Santa María & Ediciones Morata, Madrid, 1994.

(18) Així, sabem del seu ajut econòmic per tal que l'Ajuntament millorés el camí de Ciutat. Vegeu folis manuscrits, núm. 402 i 403 (que corresponen a acords de l'any 1804) del llibre núm. 19 de l'arxiu municipal de Sóller que comprèn les actes i els acords de l'esmentat ajuntament entre 1792 i 1810.

(19) Vegeu *Acuerdo de 18 de agosto de 1814 referido a la Escuela de Gramática* (manuscrit), folis 584 a 587 del llibre núm. 20 de l'arxiu municipal de Sóller, que comprèn els acords i actes de l'ajuntament de Sóller entre els anys 1811 i 1820. També hem trobat una còpia manuscrita, sense datar, d'aquest mateix pla al llibre 3132 del mateix arxiu de Sóller. Són tres folis sense numerar.

(20) Hem tret aquestes dades de l'escript en honor del senyor Josep Rullan que publica sense títol *El Magisterio Balear*, al núm. 5 corresponent al 31 de gener de 1902, pàg. 1.